

Prof. dr hab. inż. Ewa Czerniawska-Piątkowska

Szczecin dnia 20.10.2023

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Biotechnologii i Hodowli Zwierząt
Katedra Nauk o Zwierzętach Przeżuwających
ul. Klemensa Janickiego 29
71-270 Szczecin

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. Mateusza Pankowskiego

pt: " STATUS ZDROWOTNY WYMIENIA KRÓW

UTRZYMYWANYCH NA ŚCIÓŁCE ZE STAŁYCH

FRAKCJI GNOJOWICY Z DODATKAMI MINERALNYMI".

Praca została wykonana w Instytucie Zootechniki

Państwowego Instytutu Badawczego, Zakładzie Hodowli Bydła

w Krakowie pod kierunkiem Promotora dr hab. inż. Piotra Wójcika, prof. IZ.

oraz Promotora Pomocniczego dr Wojciecha Krawczyka

zgodnie z Uchwałą Rady Naukowej Instytutu Zootechniki-Państwowego Instytutu Badawczego, podjętą na 223 posiedzeniu 16 maja 2022 roku powołano na recenzenta rozprawy doktorskiej.

Nowoczesna hodowla zwierząt stawia na najwyższą możliwą efektywność w produkcji mleka. Jest to wynik stosowania nowoczesnych metod hodowlanych oraz wykorzystywania w praktyce nowych technik rozrodu. Jak sam Autor w swojej dysertacji podkreśla ważnym aspektem wpływającym na wysoką produkcję mleka poza żywieniem jest komfort bytowania krów w budynkach inwentarskich. W licznych publikacjach naukowych, artykułach i monografiach autorzy poświęcają dużo uwagi analizując wpływ różnych czynników genetycznych (rasowe, osobnicze, odziedziczalność), środowiskowych (np. żywienie, warunki utrzymania, warunki klimatyczne) oraz sposób użytkowania krów (np. wiek i wielkość krów, faza laktacji, płodność, zdrowie) na kształtowanie się wydajności mlecznej krów. Należy pamiętać o tym, że czynniki te są wzajemnie powiązane. Poszukiwania najkorzystniejszych systemów utrzymania bydła i technologii produkcji mleka jest bardzo ważne z hodowlanego

punktu widzenia. Dlatego też prowadzone badania powinny zmierzać do doskonalenia metod poprawy dobrostanu zwierząt co niewątpliwie rzutuje na jakości otrzymywanych produktów zwierzęcych.

Ocena formalna pracy

Przedstawiona rozprawa doktorska liczy 172 strony, została podzielona na 9 rozdziałów głównych oraz podrozdziały, w tym obejmuje 21 tabel, 1 rysunek (schemat budowy). Jej układ jest typowy dla tego rodzaju opracowania i obejmuje: stronę tytułową, podziękowania, spis treści, wstęp, cel pracy, materiał i metody badań, w tym rozdziale zamieszczono także „wykaz zastosowanych skrótów”. W kolejnych rozdziałach zamieszczono wyniki, omówienie wyników i dyskusja, wnioski, literatura. Streszczenie i abstrakt zostały zamieszczone na końcu pracy, (brak słów kluczowych w języku polskim i angielskim). Tytuł dysertacji jest zgodny z ogólnym zakresem treści w niej zawartych. Moja uwaga „Wykaz zastosowanych skrótów”, powinien być umieszczony na początku pracy, bezpośrednio po spisie treści. Uważam, że taka forma, byłaby bardziej pomocna dla czytelnika jak i samego Autora. We „Wstępie” Autor dokonuje przeglądu literatury (str.6-23), co w mojej ocenie rozdział ten powinien być osobno wyszczególniony jak „Przegląd literatury/piśmiennictwa”. Zaś „Wstęp” powinien być napisany krótko i zwięźle, przedstawiający uzasadnienie dla podjętych badań. Cel pracy obejmuje cel naukowym badań, którym było określenie wpływu zastosowania stałych frakcji z gnojowicy z dodatkiem mineralnym na stanowiskach legowiskowych krów na zdrowotność wymion i jakość pozyskiwanego mleka. Celem utylitarnym była analiza skuteczności zastosowania dodatków mineralnych do czystego separatu wykorzystywanego w ścieleniu stanowisk w celu poprawy komfortu wypoczynku krów oraz zapewnienie bezpieczeństwa sanitarnego stanowisk.

We „Wstępie” (str. od 6 do 23). Autor dokonał przeglądu literatury systematycznie, w oparciu o szeroką bibliografię (248 pozycji literatury), przedstawił osiągnięcia naukowe w zakresie podjętej tematyki badań. Przedstawiono analizę obecnej sytuacji w sektorze hodowli krów mlecznych w Polsce, zwracając uwagę na aspekty takie jak produkcja mleka, zarządzanie pogłowie i dobrostan zwierząt. Podkreślił koncentrację produkcji mleka w większych gospodarstwach oraz wzrost jakości mleka, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na istotność optymalizacji warunków środowiskowych dla krów, łącznie z nowoczesnymi praktykami żywieniowymi. W dalszej części Autor skoncentrował się głównie na problemie mastitis, analizując jego przyczyny, konsekwencje i potencjalne rozwiązania. Podkreślił znaczenie odpowiednich praktyk zarządzania i higieny w zapobieganiu chorobie oraz jej wpływ na

ekonomię produkcji mlecznej. Warunki środowiskowe, w których żyją krowy, mają znaczny wpływ na ich zdrowie. Istotną rolę w prewencji mastitis pełnią odpowiednie praktyki zarządzania gospodarstwem, które mają na celu zmniejszenie ekspozycji krów na patogeny oraz zwiększenie ich odporności. Doktorant w oparciu o literaturę szczegółowo opisuje wpływ choroby na skład i jakość mleka oraz dobrostan zwierząt, a także przedstawia statystyki dotyczące spadku produkcji mleka związane z występowaniem mastitis. W dalszej części pracy opisał historyczne i współczesne podejścia do oceny metod pokroju bydła mlecznego w Polsce, wskazując na ewolucję systemów oceny i ich wpływ na zdrowie oraz produktywność zwierząt. Doktorant w swojej dysertacji przedstawił kompleksowe spojrzenie na branżę hodowli krów mlecznych w Polsce, analizując różnorodne aspekty - od zarządzania gospodarstwem z uwzględnieniem dobrostanu zwierząt, przez wyzwania zdrowotne, do praktyk i metod oceny pokroju, zwracając szczególną uwagę na zmiany w branży i ich wpływ na ekonomikę produkcji mleka. Pod względem merytorycznym literatura dobrana jest prawidłowo i odzwierciedla stan wiedzy w zakresie tematyki dysertacji. Jednak zacytowanie literatury nowszej znacznie poprawiło by jakość pracy i uaktualniało sprawdzanie faktów.

W rozdziale „Materiał i metody badań” (str.25-46) Autor opisał materiał doświadczalny, którymi były krowy mleczne rasy PHF/100% udziału HF/ utrzymywane w trzech fermach /A, B, C/ w systemie wolnostanowiskowym. W dalszej części tego rozdziału Autor zamieścił szczegółowe informacje na temat żywienia zwierząt co uważam za cenne. Badania były prowadzone w latach 2018–2020 w gospodarstwach wielkotowarowych. Informacje dotyczące utrzymania zwierząt zamieszczono w opisie gospodarstw. Szczegółowo omówiono użycie separatu z gnojowicy bydłowej, jako materiału ściółkowego do legowisk dla krów mlecznych, z dodatkiem substancji mineralnych. W dalszej części tego rozdziału zaprezentowano charakterystykę badanych stad oraz zakres metodyczny badań. Doktorant przedstawił przeciętne wydajności krów oraz parametry rozrodu stad w poszczególnych latach w gospodarstwie I „A” - PRH „Gałopol” Sp. z o. o. w Gałowie i „B” - Gospodarstwo Rolne Tadeusz Lisiecki (tabele 1-2, str. 32-33). W gospodarstwie III brakuje tych informacji, dlaczego?. Kolejne pytanie które mi się nasunęło, to: czym Doktorant kierował się przedstawiając przeciętne wydajności krów oraz parametry rozrodu w latach 2017-2021 w gospodarstwie A z podziałem stado/kraj?, zaś w gospodarstwie B, przeciętne wydajności krów oraz parametry rozrodu w latach 2015-2021 nie uwzględnił Autor tego podziału. W tabeli 1 i 2 Autor porównuje różne przedziały czasowe oraz różne parametry użytkowe krów, w moim

odczuciu należałoby przyjąć jeden wariant prezentacji danych. Poproszę o wyjaśnienia w trakcie obrony. Doktorant analizy prowadził na określonych grupach krów wytypowanych do doświadczenia prowadzonego w latach 2018-2020, dokładne informacje dotyczące selekcji zwierząt zamieścił na str. 39. Zwierzęta objęte były kontrolą użytkowości mlecznej prowadzoną przez Polską Federację Hodowców Bydła i Producentów Mleka (PFHBiPM). Kontrola użytkowości mlecznej prowadzona była przez uprawnionego pracownika PFHBiPM metodą A4. Analizie poddano następujące parametry produkcyjne: wydajność mleka, wydajność tłuszczu, wydajność białka, zawartość tłuszczu, zawartość białka, stosunek białko-tłuszcz, liczba komórek somatycznych /LKS/ w każdej laktacji krowy oraz w każdym badanym okresie. W badaniach wykorzystano zarówno informacje pochodzące ze stosowanych w obiektach systemach gromadzenia i zarządzania danymi DairyComp 305 jak również danymi produkcyjnymi krów z systemu SYMLEK (próbne udoje) lub AFIFARM (udoje dzienne) Zastosowane metody statystyczne zostały opisane na str. 44-45. Badania wykonano w oparciu o prawidłowy układ metodyczny, co świadczy o dużej wiedzy Doktoranta i dobrym opanowaniu warsztatu badawczego. Należy podkreślić pracochłonność zebrania tak dużej ilości danych wykorzystanych w badaniach. Omówienie szczegółowej budowy i działania separatora jako innowacyjnej technologii obróbki gnojowicy uważam za bardzo pozytywne. W dalszej części dysertacji Doktorant jako główne zalety separatu wskazuje na jego niską cenę w porównaniu do innych surowców do ścielenia, szczególnie w przypadku niedoborów słomy, trocin lub piasku, jego małą pylistość, łatwość przechowywania, miękkość, suchość i wysoką chłonność, a przede wszystkim jego korzystny wpływ na zachowanie czystości krów oraz zapewnienie zwierzętom komfortu.

Rozdział „Wyniki” jest dość obszerny w całej pracy, zawiera się od 47 do 99 strony. Wyniki przedstawiono w 32 tabelach (tab. od 3 do 21). Autor dla lepszej przejrzystości zestawionych wyników wprowadził dodatkowe oznaczenia tabel jako „a” i „b”. Tabele zostały zawarte w tekście pracy. Część wyników mogłaby być zobrazowana graficznie na wykresach, co ułatwiłoby porównanie niektórych wartości między sobą.

W tabeli 8a i 8b przedstawiono wyniki z podziałem na okres badawczy (jaki?), moim zdaniem użyty termin „okres” jest niefortunny i powinien być zastąpiony innym terminem. W tabeli 8 podzielono zwierzęta na grupy ze względu na charakter podłoża, natomiast w tabelach 8a i 8b podzielono zwierzęta ze względu na termin pobierania mleka w udoju porannym i wieczornym. Proponuję użycie innego terminu zamiast „okresu” np. „grupa, dój poranny, dój wieczorny”.

W dalszej części pracy oprócz danych produkcyjnych mierzonych w dwóch okresach badawczych w zależności od zastosowanego wariantu separatu - z dodatkiem wapna i bez dodatku w analizowanych gospodarstwach Autor zamieścił interesujące dane dotyczące oceny pokroju zwierząt z podziałem na wysokość oceny uzyskanej za budowę wymienia. W dalszej części dysertacji przedstawia szczegółowe dane dotyczące podziału zwierząt pod kątem oceny budowy oraz laktacji w jakiej dane zwierzę się znajdowało w trakcie doświadczenia z podziałem na dwa okresy badawcze: I separat z dodatkiem wapna oraz II separat bez dodatku wapna. W efekcie przeprowadzonych badań słusznie Doktorant podkreśla, że prawidłowa budowa wymienia to nie tylko gwarancja zwiększenia zdrowotności i długowieczności bydła mlecznego, ale przede wszystkim ilości i jakości pozyskiwanego mleka. Ciekawe wyniki dotyczyły przeżuwania krów w badanych gospodarstwach z podziałem na laktację w zestawieniu z uzyskiwaną produkcją mleka w dwóch okresach badawczych. Doktorant zaobserwował, iż parametry przeżuwania dla krów są bardzo zbliżone pomimo różnic wiekowych grup jak i okresu badawczego. Wskaźnik jakim jest aktywność przeżuwania, jak sam Autor w oparciu o prawidłową przytoczoną literaturę podkreśla, uznany jest za ważny, nieinwazyjny i mierzalny czynnik pozwalający na wczesną identyfikację problemów metabolicznych u przeżuwaczy. Z danych jakie Autor pozyskał w czasie badań wynika, iż zwierzęta we wszystkich laktacjach wykazywały spadek przeżuwania w czasie ciepłych i upalnych miesięcy. Na podstawie przeprowadzonych badań własnych w gospodarstwa „A” potwierdził związek pory roku, oraz występowania zapaleń wymienia ze średnim czasem przeżuwania krów w stadzie. W kolejnych badaniach przedstawił cenne wyniki ogólnej analizy mikrobiologicznej separatu stosowanego w dwóch okresach badawczych - bez i z zastosowaniem dodatku wapna - bez i z zastosowaniem dodatku wapna KSM Kalk jako mieszanki różnych naturalnych składników magnezu i wapnia oraz innych składników mineralnych, zaś uzyskane wnioski zamieścił na str. 144-145. Doktorant w swojej dysertacji podkreśla, że rolnikom używającym separatu w gospodarstwach zaleca się zachowanie ostrożności oraz utrzymanie ścisłej higieny w obiektach inwentarskich. Wszelkiego rodzaju nieprawidłowości powodują poważne konsekwencje, zarówno w kontekście zdrowia zwierząt, jak i ekonomiki hodowli. Zwierzęta chore charakteryzują się znacznie niższą wydajnością mleka i gorszą jego jakością. Autor w swoim opracowaniu zwraca uwagę także na ważność higieny i odpowiedniego projektowania sprzętu do dojenia jako kluczowe czynniki w

prewencji mastitis. Zaprezentowane wyniki stanowią pełną dokumentację przeprowadzonych badań.

W rozdziale „Omówienie wyników i dyskusja” (str. 100-143), Doktorant skupił się na przedstawieniu otrzymanych danych, omówieniu wyników i rzeczowej dyskusji w oparciu o właściwie dobraną literaturę, co niewątpliwie świadczy o znajomości literatury przedmiotu oraz naukowej dojrzałości Autora. Opisany rozdział został poprawnie przygotowany i całościowo należy ocenić go pozytywnie, chociaż uważam że przy przygotowaniu pracy do druku warto byłoby pokusić się o interpretację uzyskanych niektórych wyników o nowsze pozycje cytowanej literatury. Tak przygotowane publikacje chętniej przyjmowane są przez renomowane czasopisma naukowe. Cała praca napisana jest poprawnym językiem i starannie edytorsko, zaś drobne błędy stylistyczne, które znalazłam w tekście manuskryptu nie umniejszają wartości pracy.

Mgr inż. Mateusz Pankowski podczas pracy zawodowej nabył dużą wiedzę i umiejętności z zakresu dobrostanu bydła, rozrodu i zarządzania pracy na fermach, co niewątpliwie ułatwia zrozumieniem specyfiki funkcjonowania gospodarstwa wielkotowarowego. Pan Mateusz uaktualnia swoją szeroką wiedzę o racjonalnym chowie i hodowli zwierząt poprzez systematyczne szkolenia oraz udział w wyjazdach zagranicznych.

Czytając pracę nasunęły mi się pytania, o których wyjaśnienie poproszę Doktoranta w trakcie obrony. Sukces w prowadzeniu gospodarstwa zależy w dużej mierze od solidnego przygotowanie zawodowego. Czy oprócz samej wyściółki w oborze mogły mieć wpływ na badane cechy, inne czynniki, np., czynnik ludzki, obsługa zwierząt w obiektach inwentarskich oraz pracy ludzi w hali udojowej na jakość pozyskanego mleka (LKS) ?. Proszę omówić zmiany w mleku pochodzącym od krów chorych na mastitis, szczególnie w odniesieniu do frakcji białkowych ?

Rozdział „Wnioski” (str.144-145) zawiera 2 strony. Rezultaty przeprowadzonych doświadczeń i założonych w metodyce analiz, po ich omówieniu i dyskusji opartej o wyniki innych badań, pozwoliły Doktorantowi na przedstawienie i napisanie 11 punktów., które są odzwierciedleniem przeprowadzonych badań. Ciekawy wniosek nr 6 należałoby uściślić, należałoby wskazać o jakie miesiące chodzi? „Odnotowano związek pomiędzy wskaźnikiem przeżuwania u krów a poziomem LKS w mleku, jednocześnie odnotowując najniższe średnie wartości przeżuwania w miesiącach, kiedy poziom LKS w mleku badanych krów był najwyższy. We wniosku nr 7 pierwsze zdanie sugerowałabym pominąć z uwagi, że w dalszej

części wniosku Autor opisuje odwrotną zależność wzrostu LKS przy jednoczesnym wzroście produkcji mleka. We wniosku nr 8 należałoby doprecyzować o które gospodarstwo chodzi ? bo brakuje tej informacji w treści zdania.

Piśmiennictwo pracy (str.146-156) jest ściśle powiązana z tematyką opracowania. Cytowana literatura zawiera 248 pozycji ogółem, w tym 176 (71%) zagranicznych i 72 (29%) polskich oraz jedna strona internetowa. Jej format jest jednolity i niemal wszystkie pozycje piśmiennictwa są cytowane w niniejszej pracy. Autor wykazała, że posiada dużą wiedzę w tematyce podjętych badań.

Z obowiązku recenzenta poniżej podaje szczegółowe uwagi do pracy, jakie nasunęły się w trakcie czytania pracy. Mam nadzieję, że zwrócenie uwagi na pewne kwestie wyeliminuje nieścisłości przy przygotowywaniu pracy do publikacji a publiczna obrona będzie doskonałą okazją do wyjaśnienia moich wątpliwości.

- Autor w przytoczonej literaturze (str. 8) zamieszcza zdanie „W żywieniu krów w nowoczesnych fermach mlecznych chodzi głównie o właściwe odżywienie zważa i pobranie przez zwierzę maksymalnej liczby kilogramów suchej masy, która zagwarantuje nam produkcję”. Co Autor miał na myśli?, w moim odczuciu należy poprawić konstrukcję zdania, sformułowanie „odżywienie zważa” jest niewłaściwe,
- Str. 25 „krowy mleczne użytkowane na trzech fermach /A, B, C/, powinno być: „utrzymywane w trzech fermach /A, B, C/”,
- Str. 46 Uszczegółwić, wyjaśnić skrót „TMR”,
- Str. 40 Brak podpisu schematu, dotyczy działania separatora,
- Str. 39 Poziom komórek somatycznych /LKS/ powinno być: liczba komórek somatycznych /LKS/, w wykazie skrótów Autor napisał prawidłowo,
- Opisy tabel powinny być ujednolicone, a jednostki przedstawione zgodnie z układem jednostek SI,
- Str. 30-33 W tabeli 1 Autor przedstawił przeciętne wydajności krów oraz parametry rozrodu w latach 2017-2021 w gospodarstwie A, bez podania ilości zwierząt w poszczególnych latach, z kolei w tabel 2 „Przeciętne wydajności krów oraz parametry rozrodu w latach 2015-2021 w gospodarstwie „B” dane te zostały uwzględnione.. Dla ujednolicenia tabel dane te należałoby uzupełnić,

- „Szt.” bardziej trafne byłoby użycie sformułowania „ilość zwierząt” ze względu, że mamy do czynienia z organizmem żywym,
- Przedstawiając dane w tabelach w odniesieniu do ilości zwierząt sugeruję aby dane te były podawane jako pełne dane liczbowe bez wartości dziesiętnych,
- Str. 144 błąd w wierszu „różnica między najlepszym z gospodarstw pod kontem LKS”, powinno być „kątem LKS”.

Doktorant w swojej dysertacji podkreśla złożoną naturę zarządzania hodowlą krów mlecznych i sugeruje, że uwzględnienie wielu różnych aspektów włączając w to czynniki genetyczne i środowiskowe jest kluczowe dla zwiększenia dobrostanu zwierząt i optymalizacji produkcji mleka. Otrzymane wyniki przez Doktoranta mają duże znaczenie w doskonaleniu efektywności produkcji stad mlecznych, co jest istotnym aspektem aplikacyjnym. Uzyskane wyniki stanowią wymierny wkład Kandydata w rozwój nauki i praktyki zootechnicznej.

Reasumując, przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr inż. Mateusza Pankowskiego, pt. „Status zdrowotny wymienia krów utrzymywanych na ściółce ze stałych frakcji gnojowicy z dodatkami mineralnymi” spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim określone w artykule 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku: o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 poz. 1789 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 2 oraz ust. 3 pkt 2b Ustawy z dnia 3 lipca 2018r- Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 poz. 1669 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr inż. Mateusza Pankowskiego, do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Czerniawska - Piatkowska